

Om Emil Nolde och varför färg gör oss nervösa

Göteborgs Konstmuseum, till 17 januari 2016

Att befinna sig framför ett gammalt konstverk på ett museum är nästan alltid en underlig upplevelse. När jag en gång på 1980-talet besökte Österbottens museum i Vasa och på nära håll betraktade en liten oljemålning från 1600-talet som beskrev en stad i brand, slog det mig hur levande och ny färgen framstod, det kändes som om tavlan alldeles nyligen var gjord. Det gav en dubbelverkan som flyttade mig själv fyrahundra år bakåt och flyttade målningen lika lång tid framåt till ett nu, det jag såg kunde vara en skildring av en just pågående händelse utanför fönstret på museet i Vasa. Det är denna märkvärdighet, hur ett konstverk skapat för länge sedan kan skapa en länk till nuet, som gör det drabbande och närvarande just idag för mig som betraktare. När någon lätt överslättande kommenterar ett verk från förr som "daterat" bortses från faktumet att konsten överbryggar tiden, i själva verket kan det vara vår uppgift som ögats lyssnare att uppmärksamma ett möjligt eko som om det uttalas just nu. Det blir ett sätt att undersöka verkets relevans, hur det skapar omedelbar igenkänning och kontakt, något som mindre har att göra med när det gjordes och mera med det sätt som det gjordes på, och på vilket sätt det talar till oss nu.

Jag tänker på detta efter ha besökt Emil Noldes utställning "Färgstormar" på Göteborgs konstmuseum. Nolde (1867-1958) tillhör den moderna konstens klassiker och en av förra seklets främsta kolorister. Utställningen visades tidigare i år på Waldemarsudde och presenteras nu i en stad som i sin måleriska tradition har nära släktskap till Noldes måleri, de s.k. Göteborgskoloristerna, som Åke Göransson, Ragnar Sandberg och Inge Schiöler. Liksom hos Emil Nolde var färgen för dem själva grundelementet i det konstnärliga skapandet, och flera verk av svenskarna finns också på museet att dra paralleller med. Ett nittiotal av Nolde mest intressanta målningar, akvareller och grafiska blad visas. Det som naturligtvis omedelbart slår en är färgbehandlingen, med en intensitet i så hög grad att man nästan slår bakut. Har jag blivit så präglad av vår nuvarande samtidskonst och dess svala distans att den rena lysande färgen kommer som en nervös sensation? I så fall är jag och nuets betraktare bara att gratulera och Emil Nolde får en viktig målerisk röst även hundra år efter hans genombrott.

Nolde beskrivs som expressionist, tidigt inspirerad av utomeuropeiska "primitiva" kulturer och som bland flera samtida sökte efter det spontana och det omedvetna, fördolda skikt i en inre verklighet. Hans intresse för det fantastiska och psykologiskt fördolda överförde han i exalterande landskapsmålningar från hans hembygd i trakterna mellan Tyskland och Danmark, men även tidigare i flera groteska avbildningar av människor i sociala situationer. De starka färgerna bränner som otäck syra där, medan de i naturmålningarna får något djupt heligt och metafysiskt över sig. I havsmålningarna, som "Hög sjö – ovädersmoln", kastar naturen ut sin kraft bokstavligen i eld och lågor. Ett annat huvudmotiv var blommorna i hans egen omsorgsfullt skötta trädgård, där exempelvis den intensivt röda vallmon får själsfrände i en lika djupröd himmel.

Jag tror inte man tar till överord att kategorisera Emil Noldes måleri som gjort i extas, utan hämningar inför det översinnliga och livsbejakande. Det märkliga är att det aldrig slår över mot stereotypen, utan hela tiden strömmar en innerlighet och ödmjukhet genom bilderna. Kanske en hembygdskänsla som också drog honom till nazismen, där det paradoxala var att han 1941 fick yrkesförbud och dessförinnan 1937 blev beslagtagen på över tusen verk och var ett av huvudnumren i utställningen *Entartete Kunst* (Degenererad Konst). Därefter under hela krigstiden målade han liksom i tysthet

KONST VÄSTERNORRLAND

Landstinget, Regional Utveckling, 871 85 Härnösand 0611-80214

Red: Mats de Vahl mobil:070-2476939 epost: mats.de.vahl@lvn.se

små akvareller som han kallade "omålade bilder", av vilka ett tiotal visas på utställningen. De var tänkta som skisser för senare större målningar, och Nolde verkar här bli ännu mer besatt inför för naturens framvällande energier, som om hans landskap får feber och själv går upp till kamp mot tiden.

Att diskussionen om nazismkopplingen hos Nolde så påtagligt dominerar mottagandet i den svenska pressen vid den förra utställningen på Valdemarsudde är inte så konstigt med tanke på vår tids polariserande debattklimat. Men vad som gör Emil Nolde specifikt intressant nu, som konstnär, är knappast glorifierandet av hembygden eller det höga känsloläget, för då ser vi bara ytan, istället är det modet att använda färgen inte bara som det främsta redskapet utan ännu mera som det viktigaste innehållet. Landskapet var hans centrala motiv, men inte avbildandet utan den inre känsla som det förmedlar och som han kanaliserade via färgerna. De skulle framträda som lika självklara i målningen som naturen själv. Noldes färgexpressionism är så extremt påtaglig att den blir lika mycket innehåll som form. Ser vi Nolde ser vi färg.

Varför vi så lätt relativiserar och i viss mån undervärderar färgbetydelsen idag kan bero mycket på den samtida övervägande instrumentella och diskursiva konstsynen, eller att färg bara är något som barn håller på med, eller renlärigt abstrakta konstnärer... Det är onekligen uppfordrande att som inför Emil Nolde på nytt stanna upp inför en målning, vad den än föreställer, och se att det rör sig just precis om en målning, att det varken mer eller mindre handlar om fysiskt färgmaterial som anlagts på ett underlag. Därifrån kan vi börja precisera oss om vad det är med färgen som gör den så betydelsefull, och vad det är som gör en målning till en målning och inte ett foto.

Text och foto: Jan K Persson
Volym 2015-10-31